D. HARGREAVES

Η Αναπτυξιακή **Ψυχολογία** της **Μουσικής**

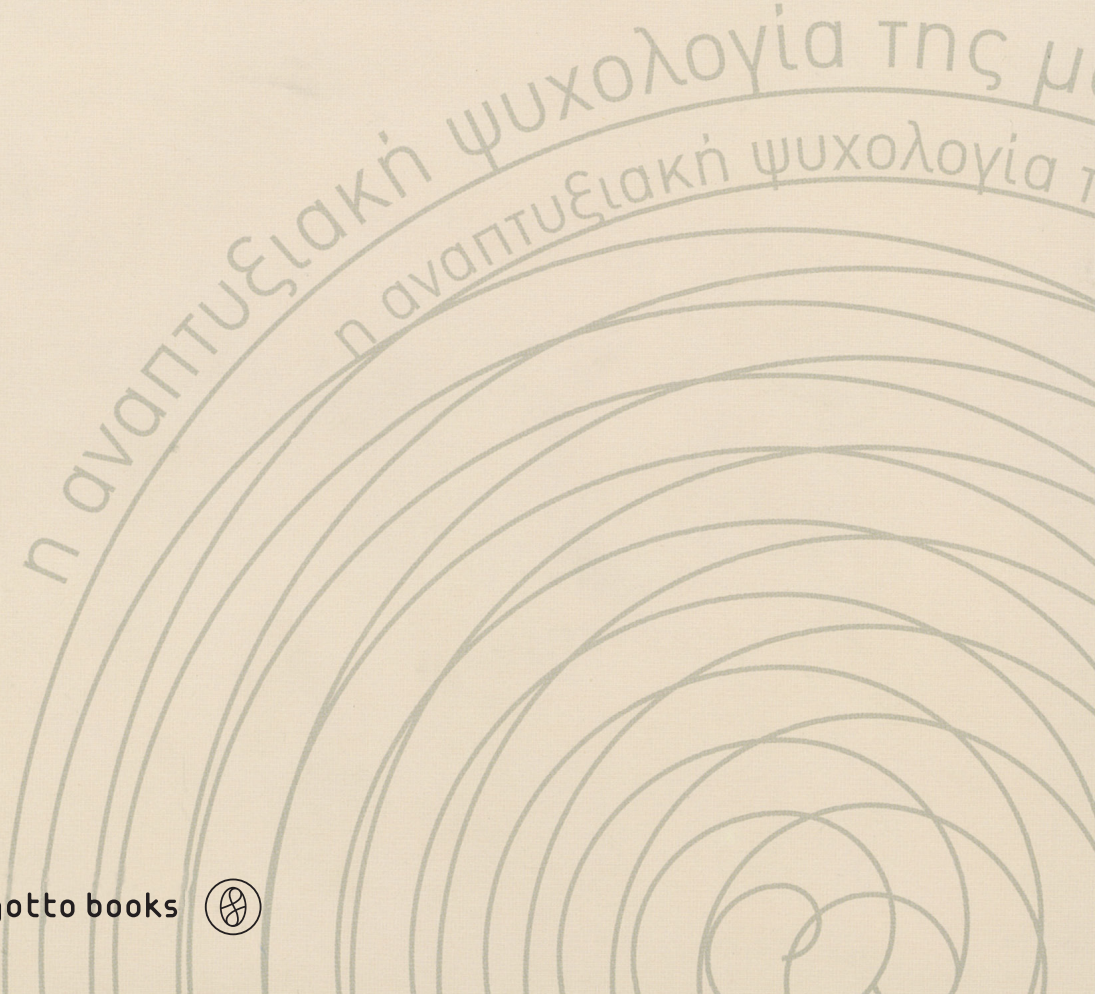

fagotto books

ΝΤΕΪΒΙΝΤ ΤΖ. ΧΑΡΓΚΡΙΒΣ

Η Αναπτυξιακη Ψυχολοπα της Μουσικης

Μετάφραση-Επιμέλεια:
Έφη Μακρονούλου

© Copyright 1986-2001 Cambridge University Press

© Copyright για την ελληνική γλώσσα
Ν. Θερμός Εκδόσεις Fagotto
Κεντρικό: Βαλτετσίου 15, 106 80 Αθήνα
Τηλ.: 210-3645147, Fax: 210-3645149
Υποκατάστημα: Ζακύνθου 7, Λευκάδα - 31 100
Τηλ.: 26450-21095
www.fagottobooks.gr

α΄ έκδοση: Φεβρουάριος 2004

Σελιδοσύνθεση, μοντάζ, φιλμ:
graphline, 72 50 695

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

σελ.
Εισαγωγικό σημείωμα στην ελληνική έκδοση 9
Πρόλογος 13

1. Αναπτυξιακή ψυχολογία της μουσικής 15
Εισαγωγή 15
Η άποψη της ψυχολογίας της μουσικής 17
Η άποψη της αναπτυξιακής ψυχολογίας 19
Η μουσική προσέγγιση 22
Ψυχολογικές προσεγγίσεις της μουσικής ανάπτυξης 27
Η φύση και το πεδίο των αναπτυξιακών θεωριών 28
Γνωσιακή ψυχολογία 33
Θεωρίες μάθησης 36
Πειραματική αισθητική 41
Ψυχομετρική προσέγγιση 43
Κοινωνική ψυχολογία 48
Πλάνο του βιβλίου 49

2. Σκέψη και μουσική ανάπτυξη των παιδιών 52
Η θεωρία του Πιαζέ 53
Γενετική επιστημολογία 54
Η συμβολική ανάπτυξη κατά το προδιεργασιακό στάδιο 56
Η απόκτηση της διατήρησης 62
Αξιολόγηση της θεωρίας του Πιαζέ 72
Η θεωρία του Γκάρντνερ 75
Η ανάπτυξη της αισθητικής εκτίμησης 78
Η ευαισθητοποίηση των παιδιών στις καλλιτεχνικές νοοτροπίες 82

3. Η μουσική ανάπτυξη κατά την προσχολική ηλικία 88
Πρώιμες αντιδράσεις στον ήχο και τη μουσική 90
Αντιδράσεις σε μη-μουσικούς ήχους 90
Αντιδράσεις σε μουσικούς ήχους 91
Η ανάπτυξη του τραγουδιού 96
Οι βρεφικοί φωνητικοί σχηματισμοί και τα πρώτα σκαριφήματα τραγουδιού 98
Η ανάπτυξη των «πρώτων προσχέδιων» τραγουδιών 106
Τα γνωσιακά σχήματα και η ανάπτυξη του τραγουδιού 109
Η ανάπτυξη των ρυθμικών δεξιοτήτων 113

4. Η μουσική ανάπτυξη κατά τη σχολική (μέση παιδική) ηλικία 116
Η ανάπτυξη των μελωδικών δεξιοτήτων 117
Η διάκριση του τονικού ύψους 117
Η απόλυτη ακοή 119
Η απόκτηση της τονικότητας 123
Η ανάπτυξη των αρμονικών δεξιοτήτων 126
Αναπαραστάσεις της μουσικής από παιδιά 130
Περιβαλλοντικές επιρροές στη μουσική ανάπτυξη 137
Επιδράσεις της εξάσκησης και της εκπαίδευσης 137
Η οικογένεια και το πολιτισμικό περιβάλλον 139

5. Η ανάπτυξη των αντιδράσεων στα μουσικά ερεθίσματα 142
Πεδίο του κλάδου: ορισμοί 143
Μεθοδολογικές προσεγγίσεις 146
Πειραματική αισθητική και αντιδράσεις στα μουσικά ερεθίσματα 150
Η υποκειμενική πολυπλοκότητα και οι προτιμήσεις 155
Επανάληψη και προτιμήσεις 158
Πολυδιάστατες μελέτες των αντιδράσεων προς τα μουσικά ερεθίσματα 163
Αρχειακές/ιστορικές προσεγγίσεις 170
Μπηχαβιοριστικές μελέτες 175
Ψυχομετρικές μελέτες 178
Τεστ μουσικών προτιμήσεων 178
Ατομικές διαφορές στις αντιδράσεις στα μουσικά ερεθίσματα 183

6. Δημιουργικότητα, προσωπικότητα και μουσική ανάπτυξη 189
Η έννοια της δημιουργικότητας 190
Η δημιουργική διαδικασία 193
Οι γνωσιακές διεργασίες κατά τη σύνθεση και τον αυτοσχεδιασμό 198
Θεωρίες δημιουργικότητας 201
Η μπηχαβιοριστική προσέγγιση 201
Η ψυχαναλυτική προσέγγιση 203
Συνειρμικές θεωρίες 205
Γνωσιακές θεωρίες 208
Το δημιουργικό άτομο 210
Μουσικές ιδιοφυΐες 211
Προσωπικότητα, γνωσιακό ύφος και δημιουργικότητα 213
Οι προσωπικότητες των μουσικών 217
Η ψυχομετρική προσέγγιση 219
Δημιουργικότητα, νοημοσύνη και σχολική στοχοθεσία 220
Ηλικία και δημιουργικότητα 223
Τεστ μουσικής δημιουργικότητας 230

7. Κοινωνική ψυχολογία και μουσική ανάπτυξη 234
Θεωρίες κοινωνικής επιρροής 235
Η κοινωνιολογική προσέγγιση 235
Διαδικασίες κοινωνικής επιρροής 237
Η ελαφρά κουλτούρα και η ανάπτυξη της μουσικής αισθητικής αντίληψης 240
Η διαμάχη της μαζικής κουλτούρας 240
Σχολικές επιρροές 246
Επιδράσεις της κοινωνικής τάξης 250
Πειραματικές μελέτες κοινωνικής επιρροής 253
Κύρος και προπαγάνδα 253
Κοινωνική αλληλεπίδραση 258
Μουσικά ρεύματα 264
Ρεύματα της «κλασικής» μουσικής 265
Ρεύματα στην «ελαφρά» μουσική 268
Μουσικά ρεύματα και η υπόθεση της προτίμησης – ανατροφοδότησης 271

8. Αναπτυξιακή ψυχολογία και μουσική εκπαίδευση 276
Το πεδίο της μουσικής εκπαίδευσης 277
Το αναλυτικό πρόγραμμα 280
Μέθοδοι διδασκαλίας 284
Μπηχαβιοριστική προσέγγιση 284
Παιδαγωγικές προσεγγίσεις: Όρφ, Κοντάλι, Σουζούκι 286
Προσεγγίσεις προγραμματισμένης διδασκαλίας 289

Αξιολόγηση 290
Συμπεράσματα 293

Υποσημειώσεις 295
Βιβλιογραφία 302
Ευρετήριο όρων 326

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Τα τελευταία 10 με 15 χρόνια έχει συντελεστεί μία σημαντική αλλαγή στο χώρο της αναπτυξιακής ψυχολογίας, γενικότερα, και της αναπτυξιακής ψυχολογίας της μουσικής, ειδικότερα. Είτε η ανάπτυξη της σημασίας της μουσικής στην εκπαίδευση, είτε το ενδιαφέρον για την παιδική ανάπτυξη και την παιδική ψυχολογία, έδωσαν ώθηση στην έρευνα για την ανάπτυξη των μουσικών χαρακτηριστικών των παιδιών. Τις βάσεις έθεσε το βιβλίο του Shuter (1968) *Ψυχολογία των Μουσικών Δεξιοτήτων*, το οποίο επανακυκλοφόρησε ενημερωμένο το 1981, ενώ το 1986 πρωτοκυκλοφόρησε ο ανά χείρας τόμος κι ακολούθησαν πολλές επανεκδόσεις, ένα βιβλίο που άνοιξε νέους ορίζοντες στον τομέα αυτό, καθώς επικεντρώθηκε αποκλειστικά σε θέματα της αναπτυξιακής ψυχολογίας της μουσικής· οι σημαντικότερες έρευνες του χώρου προσεγγίζονται με έναν κριτικό και αποτιμητικό τρόπο.

Στον ευρύτερο χώρο της αναπτυξιακής ψυχολογίας, σημαντικές αλλαγές έχουν σημειωθεί στην παραδοσιακή αντίληψη για την ανάπτυξη του παιδιού. Νέες θεωρίες έχουν εμφανιστεί, που αντικρούουν ή τροποποιούν τις παραδοσιακές πιαζετιανές θεωρίες ή τις θεωρίες μάθησης της συμπεριφοράς. Η θεωρία του πολιτισμικού πλαισίου, με πρωτεργάτη το Βυγκότσκι, κερδίζει ολοένα έδαφος: οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ παιδιών και ομηλίκων ή ενηλίκων αποκτούν όλο και μεγαλύτερη σημασία για τη γνωσιακή και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του παιδιού.

Παράλληλα, έχουν εμφανιστεί πλήθος ερευνών που ασχολούνται μόνο με τη μουσική ή τουλάχιστον με ένα τομέα της μουσικής ανάπτυξης, για παράδειγμα, τη χρήση των μουσικών συμβόλων (Davidson and Scripp, 1992), το τραγούδι (Davidson, 1994), τη μάθηση στα νεογέννητα και τα μωρά (Gordon, 1990), τη σύνθεση (Swanwnick, 1994), την ανάπτυξη της καλλιτεχνικής και μουσικής ικανότητας (Hargreaves, 1996), την επαγγελματική σταδιοδρομία των δεξιοτεχνών μουσικών (Manturzewska, 1995). Παράλληλα με την εμφάνιση αρκετών έγκυρων επιστημονικών περιοδικών, ένας αυξανόμενος αριθμός σημαντικών βιβλίων έχει εμφανιστεί στο προσκήνιο. Οι κύριες περιοχές που αποτελούν το επίκεντρο της έρευνας μπορούν να συνοψιστούν ως εξής: ψυχομετρικές προσεγγίσεις και τεστ· ακουστικές και ψυχοσωματικές προσεγγίσεις· αναπτυξιακό έργο· αλληλεξαρτήσεις ανάμεσα στις γλωσσικές δομές και στη νόηση· επεξεργασία των πληροφοριών και τεχνητή νοημοσύνη· μπηχαβιοριστικές προσεγγίσεις· διδακτική και εκπαιδευτική μεθοδολογία.

Στη λεπτομερέστερη γνώση μας για τα φαινόμενα της ανάπτυξης έχουν συμβάλει και οι νέες προηγμένες μέθοδοι συλλογής δεδομένων (π.χ. η δυνατότητα ακριβέστερης καταγραφής των βιολογικών μεταβολών του οργανισμού). Αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο στις μελέτες για τη βρεφική ηλικία, όπου είναι πια δυνατή η μελέτη της αντίληψης, του κινητικού συντονισμού ή της ανάπτυξης της μνήμης (βλ. Κεφάλαιο 3 και μελέτη του Μπρίτζερ, σε αντιδιαστολή με πιο σύγχρονες μελέτες που κάνουν χρήση βιντεοσκοπήσεων και ηλεκτρονικών υπολογιστών).

Μπορούμε να διακρίνουμε τουλάχιστον πέντε ερευνητικές περιοχές που ανοίγουν νέες προοπτικές για την κατανόηση της μουσικής ανάπτυξης του ανθρώπου: η εξέταση του τρόπου μάθησης του εμβρύου και του βρέφους, η νευροβιολογική έρευνα που ρίχνει νέο φως στα τμήματα του εγκεφάλου που αναπτύσσονται με τη μουσική εκπαίδευση, η έρευνα για τη δεξιοτεχνία, η δια βίου μουσική ανάπτυξη και η εμφάνιση αναπτυξιακών θεωριών που επικεντρώνονται συνήθως σε έναν τομέα της μουσικής ανάπτυξης.

Ο όρος *μουσική ανάπτυξη* μπορεί να είναι εντελώς διαφορετικός στα διαφορετικά στάδια της ζωής του ανθρώπου. Δεν επικεντρώνεται αποκλειστικά στην απόκτηση εκείνων των γνωσιακών και αισθητηριοκινητικών ικανοτήτων που μπορούν να μετρηθούν. Αν τα πρώτα δέκα χρόνια χαρακτηρίζονται από την απόκτηση των βασικών μουσικών ικανοτήτων, η μουσική ανάπτυξη κατά την ενήλικη ζωή πιθανότατα περιλαμβάνει μία διεύρυνση των μουσικών προτιμήσεων και μία αύξηση της μουσικής κατανόησης.

Από την άλλη πλευρά, οι περισσότεροι ερευνητές τώρα πια συμφωνούν ότι η ανάπτυξη δεν ορίζεται ως μια απλή πορεία μετάβασης από το ένα γενικό στάδιο στο άλλο, αλλά ότι συντελείται κατά ειδικότερους τομείς (ακόμη όμως δεν έχει ξεκαθαριστεί αν η απόκτηση των μουσικών ικανοτήτων σχετίζεται με συγκεκριμένες περιοχές της μουσικής ή αν υπάρχουν γενικές διεργασίες ανάπτυξης). Σε αυτό έχει συμβάλει ιδιαίτερα η θεωρία του Γκάρντνερ για τις πολλαπλές νοημοσύνες (η έννοια της πολλαπλής νοημοσύνης είναι στην ουσία μια επεξεργασία της ιδέας των πολλαπλών συμβολικών μορφών της Λάνγκερ κι άλλων θεωρητικών). Σύμφωνα με αυτήν, η μουσική είναι μια μοναδική συμβολική μορφή με μέσο τον ήχο, μία ευδιάκριτη περιοχή μάθησης, μάλλον ανεξάρτητη από τα άλλα αναπτυξιακά επιτεύγματα (π.χ. γλώσσα, κινητικές δεξιότητες, κ.λπ.). Πρόσφατα ο Μπρόφυ (Brophy, 2000) διαπίστωσε ότι υπάρχει μια γραμμική πορεία στην ανάπτυξη των γνωσιακών χαρακτηριστικών των παιδιών ηλικίας 3-11 ετών, που ενθαρρύνεται περαιτέρω από τις μουσικές εμπειρίες. Κατά συνέπεια, καταλήγει ο Μπρόφυ, η μουσική ανάπτυξη των παιδιών ξεδιπλώνεται στο χρόνο και δε χωρίζεται σε στάδια. Αντίθετα, τα μουσικά χαρακτηριστικά, όπως ρυθμός, μελωδία, κίνηση, παίξιμο οργάνων, κ.λπ., εξελίσσονται σε κάθε παιδί με διαφορετικό ρυθμό.

Σύμφωνα με τους Ρουντόφα και Σουόνινγκ (Rundofa and Swanwick) μία σημαντική διαμάχη ανάμεσα στους ερευνητές είναι αν οι αναπτυξιακές αλλα-

γές είναι «ποιοτικές» ή «ποσοτικές». Ο Μπρούνερ, ο Πιαζέ αλλά και πιο πρόσφατα ο Κούπμαν (1995), για παράδειγμα, προτείνουν ότι οι αλλαγές είναι ποιοτικές. Αντίθετα ο Γκάρντνερ μιλάει για ποσοτικές αλλαγές, υποστηρίζοντας ότι ένα παιδί είναι ολοκληρωμένος καλλιτέχνης στα επτά του χρόνια.

Αυτό που παρατηρούμε σε πολλές θεωρίες του βιβλίου αυτού, όπως της Σέραφιν και της Μπάμπεργκερ, είναι, όπως τονίζει και ο ίδιος ο συγγραφέας, ότι δεν εξετάζουν την αλληλεπίδραση ανάμεσα στη μουσική ανάπτυξη του ατόμου και το πολιτισμικό περιβάλλον του. Η μουσική ανάπτυξη επενδύεται στις σύγχρονες θεωρίες με μια πολιτισμική και ιστορική έννοια, καθώς επηρεάζεται από τα διαρκώς μεταβαλλόμενα ιστορικά και πολιτισμικά συγκείμενα, ιδιαίτερα στον χώρο της μουσικής κουλτούρας. Τα σημερινά παιδιά, για παράδειγμα, που μεγαλώνουν με νέες τεχνολογίες (π.χ. πρόσβαση στο διαδίκτυο, δυνατότητα εγγραφής ηλεκτρονικής μουσικής) και με νέα μουσικά είδη δείχνουν μία αυξημένη ικανότητα στους τομείς της σύνθεσης και της μουσικής εκτέλεσης. Η αναγνώριση της επίδρασης του κοινωνικο-πολιτισμικού πλαισίου είναι καταφανής. Σε αυτό συμβάλουν και οι διαπολιτισμικές μελέτες για την ανάπτυξη της μουσικής ικανότητας σε αντιδιαμετρικά διαφορετικούς πολιτισμούς. Επιπλέον, η μελέτη της αληθινής μουσικής παραγωγής, μακριά από τεστ και εργαστηριακές μεθόδους, ίσως να δίνει μία σφαιρικότερη αντίληψη της μουσικής ανάπτυξης. Για παράδειγμα, η θεωρία *μουσικής μάθησης του Γκόρντον* (1967, 1971) και το *ελικοειδές μοντέλο μουσικής ανάπτυξης των Σουόνινγκ και Τίλμαν* (1986) βασίζονται στην παρατήρηση σε εκπαιδευτικό περιβάλλον. Το μοντέλο ανάπτυξης που προτείνουν οι Σουόνινγκ και Τίλμαν είναι επίσης το μόνο ολοκληρωμένο μοντέλο που διακρίνει διάφορα στάδια ανάπτυξης και εκτείνεται σε όλο το φάσμα της μουσικής ανάπτυξης (σε αντίθεση με άλλες θεωρίες που επικεντρώνονται σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ή σε συγκεκριμένη περίοδο). Είναι αξιοσημείωτο ότι ανάμεσα στις διαφορετικές θεωρίες, αν εξαιρέσουμε τη διαφορετική ορολογία, υπάρχουν πολλές συνδέσεις. Το στάδιο της «πολιτισμικής προσαρμογής» του Γκόρντον, για παράδειγμα, από 0-4 ετών, ισοδυναμεί με την αισθητηριακή περίοδο (sensory) του Σουόνινγκ. Η περίοδος της «μίμησης» του Γκόρντον, ονομάζεται από το Σουόνινγκ «περίοδος χειρισμών» (manipulative). Το αριστερό και δεξί σκέλος της σπείρας το Σουόνινγκ μπορεί να συγκριθεί με το *διαισθητικό* και *τυπικό* τύπο μουσικής γνώσης της Μπάμπεργκερ και με τον *εμπειρισμό* και *ρασιοναλισμό* του Χάργκρηβς (βλ. βιβλίο, σελ….).

Στο χώρο της μουσικής δημιουργικότητας, ένας χώρος ιδιαίτερα προσφιλής τα τελευταία χρόνια, ένας αυξανόμενος όγκος μελετών ασχολείται με το αυθόρμητο «μουσικό παιχνίδι» των παιδιών, όπως αυτό συντελείται είτε σε φυσικό περιβάλλον είτε μέσα στην τάξη (π.χ. το βιβλίο της Κάμπελ (Campell, 1998) *Τραγούδια μέσα στα κεφάλια τους*). Όλες αυτές οι μελέτες διαπίστωσαν ότι τα παιδιά είναι ικανά για περίπλοκη μουσική δημιουργία, πέρα από τα τεχνητά όρια του σχολείου όπως κι ότι οι μουσικές τους είναι

απόρροια πολυποίκιλων κοινωνικών, πολιτισμικών και οικογενειακών επιρροών.

Η σύγχρονη συστηματική έρευνα στο χώρο της ψυχολογίας της μουσικής διαφέρει σε ένα βασικό σημείο από τις πρώιμες έρευνες: δίνεται μεγάλη έμφαση στη διαμόρφωση ενός θεωρητικού υπόβαθρου που στηρίζει την έρευνα σε όλη της την πορεία (τα πορίσματα ερευνών όπως του Γκάρντνερ, του Μούρ (η μεγαλύτερη έρευνα έως σήμερα) και του Μάρσελ είχαν άμεσες εφαρμογές στην τάξη, με τη μορφή της αμφίδρομης διδασκαλίας και την έμφαση στο ρόλο του περιβάλλοντος).

Ο Χάργκρηβς βοηθά τον αναγνώστη να χαρτογραφήσει αυτό το αχανές και συχνά αντιφατικό πεδίο, αναφερόμενος στις έρευνες που έχουν γίνει στους περισσότερους τομείς της μουσικής ανάπτυξης. Παράλληλα βάζει τα θεμέλια για τη μελλοντική έρευνα και αναφέρει όλες τις νέες προοπτικές και τα βασικά χαρακτηριστικά τους. Παρόλα αυτά, η έρευνα στο χώρο της ανάπτυξης και της νόησης είναι συχνά αποσπασματική και αντιφατική. Είναι επομένως αναπόφευκτο ότι ένα βιβλίο που ασχολείται με το χώρο αυτό θα αποτελεί στην ουσία ένα παζλ, στο οποίο μάλιστα θα λείπουν και κάποια κομμάτια. Για παράδειγμα, όπως τονίζει κι ο συγγραφέας, παραμένει πάντα αναπάντητο το αιώνιο ερώτημα για το κεντρικό ρόλο της φύσης ή της ανατροφής. Κι εδώ οι απόψεις διαφέρουν. Άλλοι ερευνητές θεωρούν τη γνωσιακή ανάπτυξη ως μαθητεία, κατά τη διάρκεια της οποίας το παιδί αποκτά γνώσεις και δεξιότητες (Ρόντοφ, 1990), άλλοι θεωρούν το περιβάλλον ως έναυσμα για την πλήρη εκδίπλωση του δυναμικού του ατόμου (Πίνκερ, 1994).

Καθώς το βιβλίο αποτελεί κατά κύριο λόγο ένα εγχειρίδιο πληροφόρησης στο χώρο της αναπτυξιακής ψυχολογίας της μουσικής, βρέθηκα μπροστά σε δυσεπίλυτα προβλήματα ορολογίας, δεδομένου ότι δεν υπήρχε μεταφραστικό προηγούμενο. Σε πολλές περιπτώσεις κατέφυγα σε αδόκιμους όρους, προσπαθώντας να αποδώσω στα ελληνικά μία αμφίσημη έννοια. Έτσι, οποιαδήποτε διόρθωση ή πρόταση θα μπορούσε να συμβάλει στη βελτίωση μιας δεύτερης έκδοσης είναι κάτι παραπάνω από ευπρόσδεκτη.

Οκτώβριος 2003
Έφη Μακροπούλου

<u>*Βιβλιογραφία εισαγωγής*</u>

Cole, M., Coles, S.R. (2001) *Η ανάπτυξη των παιδιών*. Γνωστική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά τη νηπιακή και μέση παιδική ηλικία. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Colwell, R., Richardson, C. (eds) (2002) *The New Handbook of research on Music Teaching and Learning*. Oxford: Oxford University Press.

Koopman, C. (1995) *Stage theories of musical development*, In Journal of aesthetic education, 29 (2).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Κατά πάσα πιθανότητα η ψυχολογία της μουσικής δεν ήταν ποτέ σε καλύτερο επίπεδο από τώρα: η έκρηξη της έρευνας την τελευταία δεκαετία δείχνει ότι κάποιοι ειδικοί συντελεστές από τον κυρίως όγκο της ψυχολογίας της μουσικής άρχισαν να ξεχωρίζουν. Η δική μου εμπειρική έρευνα με τα παιδιά με βοήθησε να συνειδητοποιήσω ότι ένας από τους πιο σημαντικούς συντελεστές θα μπορούσε να ονομαστεί αναπτυξιακή ψυχολογία της μουσικής και το βιβλίο αυτό αντιπροσωπεύει την προσπάθειά μου να σκιαγραφήσω αυτόν τον συντελεστή. Άρχισα να εργάζομαι σοβαρά πάνω σε αυτό το πρόγραμμα όταν ακόμη βρισκόμουν με εκπαιδευτική άδεια στο κέντρο μουσικής έρευνας στη Φλόριντα των Ηνωμένων Πολιτειών, το φθινόπωρο του 1983. Θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στη Βρετανική Ακαδημία που μου παρείχε την οικονομική υποστήριξη για να πραγματοποιήσω αυτή την επίσκεψη, καθώς και σε όλους εκείνους στο Ταλαχάσι και ειδικά τους Βίνσεντ Καντόρσκι, Κλίφορντ Μάντσεν, Γουέντυ Σιμς και Τζακ Τέϊλορ που έκαναν την παραμονή μου τόσο ευχάριστη.

Δουλεύοντας σε ένα μεγάλο σχολείο των Ηνωμένων Πολιτειών ήταν για μένα μια νέα εμπειρία που μου προσέφερε μια νέα θεώρηση της σχέσης ανάμεσα στη μουσική ψυχολογία και τη μουσική εκπαίδευση. Γινόταν όλο και πιο φανερό ότι υπήρχαν μερικά θέματα που έπρεπε να ξεκαθαριστούν· εκεί που η παιδαγωγική πρακτική στις επιστήμες έχει τα θεμέλια της στην αναπτυξιακή ψυχολογία, μου φαινόταν ότι τα αντίστοιχα θεμέλια της μουσικής εκπαίδευσης δεν είχαν τεθεί πουθενά ξεκάθαρα. Από τη στιγμή που ξεκίνησε αυτό το πρόγραμμα μεγάλωνε ολοένα και περισσότερο και επεκτάθηκε πέρα από τα όρια που είχα θέσει στην αρχή. Το τελικό αποτέλεσμα περιέχει μια μεγάλη δόση από αυτό που ονομάζεται γνωσιακή και κοινωνική ψυχολογία της μουσικής και αναπόφευκτα το αποτέλεσμα αντικατοπτρίζει τα δικά μου ενδιαφέροντα και στάσεις. Δίνεται μια μεγάλη και σημαντική έμφαση στη χρησιμότητα διαφορετικών θεωριών για την ερμηνεία εμπειρικών δεδομένων και αυτό αντανακλά την επιρροή του Νηλ Μπόλτον κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών μου. Η προσέγγισή μου είναι η προσέγγιση ενός πειραματικού ψυχολόγου και είναι έκδηλο το ενδιαφέρον της έρευνας μου για τις αισθητικές όψεις της μουσικής ανάπτυξης.

Αυτό το ενδιαφέρον έχει αναπτυχθεί σε συνεργασία με τους συναδέλφους μου από την *Ομάδα Αισθητικής Έρευνας* του Λέστερ, που είχε την καλή τύχη να έχει μια οικονομική υποστήριξη από το Συμβούλιο Οικονομικής

και Κοινωνικής Έρευνας ανάμεσα στα 1983 και 1985 (ESRC επιδότηση COO23 0085 που αναγνωρίζεται με ευγνωμοσύνη). Η Τζούλια Βέριμαν, η Κέϊτ Κάστελ, ο Άντρϊου Κόλμαν και ο Κάρλ Τάϊγκεν διαμόρφωσαν τη σκέψη μου και την έρευνά μου: και ίσως η μεγαλύτερη επιρροή σε όλους εμάς να ήταν αυτή του Βλαντισλάβ Σλάκιν, του ιδρυτή της ομάδας, ο θάνατος του οποίου τον Μάϊο του 1985 άφησε ένα κενό που είναι αδύνατον να καλυφθεί. Ο Βλάντεκ διάβασε ένα από τα κεφάλαια αυτού του βιβλίου και πρότεινε κάποιες χαρακτηριστικές όσο και διαπεραστικές ιδέες. Θα μου άρεσε να είχε δει το αποτέλεσμα. Επίσης είμαι πολύ ευγνώμων στη Ρόζαμουντ Σάτερ και στον Τζον Σλομπόντα για τα σχόλια τους σε μερικά κεφάλαια, στον Άρνολντ Χάργκριβς και την Λιζ Όκλφορντ για την παροχή πληροφοριών, στον Νικ Τράουερ για την βοήθεια του με τον επεξεργαστή κειμένου, στην Πένυ Κάρτερ και στον Κρις Λάϊαλ Γκραντ του CUP, με τον οποίο ήταν ευχαρίστηση να δουλεύει κανείς. Αισθάνομαι βαθιά υποχρεωμένος στη Λίντα, Τζόναθαν και Τόμας Χάργκρηβς για τη συνεχή και επίπονη υποστήριξή τους κατά τη διάρκεια της συγγραφής. Η Λίντα έκανε σχόλια σε μερικά από τα κεφάλαια κι έκανε ό,τι καλύτερο μπορούσε να στρέψει τις ιδέες μου απευθείας σε μερικά από τα εκπαιδευτικά ζητήματα. Ο Τζόναθαν και ο Τόμας μου επέτρεψαν να χρησιμοποιήσω τα τραγούδια τους και τις ζωγραφιές τους, κάτι που το αναγνωρίζω με ευγνωμοσύνη.

Έχει γίνει κάθε δυνατή προσπάθεια να πάρω άδεια για την αναπαραγωγή υλικού από συγγράμματα με κατοχυρωμένα δικαιώματα και θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους εκείνους, συγγραφείς και εκδότες, που μου την έδωσαν.

Ντ. Τζ. Χ.
Νοέμβριος 1985

I

Αναπτυξιακή* ψυχολογία της μουσικής

Εισαγωγή

Αυτό το βιβλίο είναι μια προσπάθεια ορισμού και περιγραφής ενός πεδίου έρευνας που εμφανίστηκε πρόσφατα: την αναπτυξιακή ψυχολογία της μουσικής. Εκπροσωπείται από τη συμβολή δύο επιστημονικών κλάδων, της αναπτυξιακής ψυχολογίας και της ψυχολογίας της μουσικής. Και οι δύο αυτοί κλάδοι, φυσικά, εφάπτονται στο πεδίο τόσο της ψυχολογίας και της μουσικής όσο και της εκπαίδευσης. Όλοι αυτοί οι όροι βέβαια έχουν δημιουργηθεί για να μας διευκολύνουν σε συγκεκριμένα γνωστικά πεδία. Είναι μέχρι ενός σημείου αυθαίρετες και υπόκεινται σε αλλαγές και εξαφάνιση με την πρόοδο της γνώσης. Θα μπορούσαμε πράγματι να ισχυριστούμε ότι αυτό είναι καλό, καθώς η επιβολή τεχνητών θεματικών ορίων στα εκπαιδευτικά ιδρύματα και στα αναλυτικά προγράμματα μπορεί συχνά να αποτελέσει τροχοπέδη στη διασταύρωση των ιδεών που θα βοηθήσουν έναν κλάδο να προχωρήσει. Γι' αυτό ακριβώς το λόγο η ανασκόπηση μου θα είναι όσο το δυνατό πιο περιεκτική.

Η «αναπτυξιακή ψυχολογία» ήταν για πολλές δεκαετίες συνώνυμη με την «ανάπτυξη του παιδιού», παρά την αυξανόμενη έμφαση στη «διαβίου» προσέγγιση[2], σύμφωνα με την οποία οι αλλαγές στη συμπεριφορά κατά την ενήλικη ζωή τυγχάνουν μεγαλύτερης προσοχής. Η έρευνα που περιγράφεται σε αυτό το βιβλίο έχει διεξαχθεί όχι μόνο σε ενήλικες, αλλά και σε παιδιά και εφήβους. Η «ψυχολογία της μουσικής» θεωρείται περισσότερο ως μία συλλογή αμυδρά συναφών θεμάτων παρά ως ένας αυτούσιος επιστημονικός κλάδος με ολοκληρωμένο θεωρητικό και εμπειρικό υπό-

* Υπάρχει ο κλάδος της εξελικτικής ψυχολογίας που όμως είναι κυριολεκτική μετάφραση του «evolutionary psychology». Αν και έχει καθιερωθεί ο όρος «εξελικτική» ψυχολογία ως αντίστοιχος του αγγλικού «developmental», προτιμάται εδώ ο όρος «αναπτυξιακή» που δεν εμπεριέχει καμία αξιολογική χρήση (Σ.τ.Μ.).

βαθρο. Ελπίζω να αποδείξω ότι είναι πιθανό να αναπτυχθεί μια θεωρητικά εφαρμόσιμη αναπτυξιακή ψυχολογία της μουσικής αν ενώσουμε αυτές τις δύο έννοιες.

Υπάρχουν δύο κίνητρα κυρίως πίσω από αυτό το εγχείρημα. Το πρώτο είναι η αναγνώριση και η χαρτογράφηση μιας σημαντικής, σε αριθμό, ερευνητικής δραστηριότητας που λαμβάνει χώρα και στα δύο πεδία την τελευταία δεκαετία. Η αναπτυξιακή ψυχολογία αποτελεί μια από τις πιο ενεργές και ταχέως αναπτυσσόμενες περιοχές της σύγχρονης ψυχολογίας. Για παράδειγμα, το Τμήμα Αναπτυξιακής Ψυχολογίας της Βρετανικού Ψυχολογικού Συλλόγου είναι ένα από τα νεότερα και μεγαλύτερα τμήματα, ενώ το *Βρετανικό Περιοδικό Αναπτυξιακής Ψυχολογίας* (*British Journal of Developmental Psychology*) πρωτοεκδόθηκε το 1983. Παρομοίως και η ψυχολογία της μουσικής βιώνει μια αναγέννηση μετά από πολλές δεκαετίες στο περιθώριο. Τώρα πια γίνεται αντιληπτό ότι η πολυπλοκότητα της μουσικής δημιουργίας, εκτέλεσης και εμπειρίας υπόκειται στις όλο και πιο εξελιγμένες τεχνικές και ερευνητικά εργαλεία της σύγχρονης ψυχολογίας. Αυτό γίνεται έντονα αντιληπτό από την πρόσφατη εμφάνιση ποικίλων βιβλίων, όπως και από την εμφάνιση στις αρχές του '80 δύο περιοδικών – *Μουσική Αντίληψη (Music Perception)* και *Ψυχομουσικολογία (Psychomusicology)**.

Το δεύτερο κίνητρο προκύπτει από την εξέταση της σχέσης ανάμεσα στην εκπαιδευτική θεωρία και την εκπαιδευτική πράξη στα καλλιτεχνικά μαθήματα συγκρινόμενα με τις θετικές επιστήμες. Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση τα μαθηματικά και οι επιστήμες, για παράδειγμα, υποστηρίζονται από ένα σημαντικό όγκο αναπτυξιακής αλλά και διδακτικής θεωρίας πάνω στο οποίο στηρίζεται το αναλυτικό πρόγραμμα. Η θεωρία του Πιαζέ μας έρχεται αμέσως στο μυαλό: υπάρχουν διάφορα μαθηματικά εκπαιδευτικά προγράμματα που βασίζονται εμφανώς πάνω στις αρχές του Πιαζέ και που κάνουν συγκεκριμένη χρήση μερικών πειραμάτων του ίδιου του Πιαζέ[4]. Παρόλο που η διδασκαλία της μουσικής (όπως και άλλων καλλιτεχνικών μαθημάτων) καταλαμβάνει ένα εξίσου σημαντικό μέρος του αναλυτικού προγράμματος, δεν υπάρχει ένα αντίστοιχο σώμα αναπτυξιακής θεωρίας πάνω στο οποίο να μπορεί να βασιστεί η εκπαιδευτική πρακτική.

Ο Κηθ Σουόνινγκ (Swanwick), ένας εξέχον Βρετανός μουσικοπαιδαγωγός, έχει υποστηρίξει ότι οι μουσικοπαιδαγωγοί «στερούνται οποιουδήποτε θεωρητικού πλαισίου … δεν έχουμε κάποιο θεωρητικό υπόβαθρο που να μπορεί να εξεταστεί και να αντισταθεί στις απόψεις και τις πιέσεις διαφόρων ομάδων»[5]. Σε ένα πρόσφατο συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στην Αγγλία για την παιδαγωγική των τεχνών εκφράστηκαν παρεμφερείς προβληματισμοί. «Όσο ο σχεδιασμός του αναλυτικού προγράμματος και

* Υπάρχει επίσης και το Βρετανικό περιοδικό Psychology of Music που κυκλοφορεί από το 1973 (Σ.τ.Μ.).